

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens anno 2024: op de schop of bestand tegen de tand des tijds?

Schrijver, N.J.; Loof, J.P.; Lawson, R.

Citation

Schrijver, N. J. (2024). De Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens anno 2024: op de schop of bestand tegen de tand des tijds? In J. P. Loof & R. Lawson (Eds.), *Diverse mensen en gelijke rechten anno 2024: Essays ter gelegenheid van het emeritaat van prof. Titia Loenen als hoogleraar Mensenrechten en diversiteit* (pp. 171-175). Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4194950>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4194950>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

31 | De Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens anno 2024

Op de schop of bestand tegen de tand des tijds?

Nico Schrijver

1 INLEIDING

Met de Bijbel en de Koran behoort de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) tot de meest bekende documenten in de wereld. Naar verluidt bestaan er vertalingen in maar liefst 450 talen en dialecten. De UVRM fungeert als een bron van inspiratie en strijdbaarheid voor velen in de wereld en als een model voor nationale en internationale regelgeving, waaronder tientallen grondwetten en vele mensenrechtenverdragen. Maar de Universele Verklaring geldt ook als de meetlat om schendingen van mensenrechten aan te geven. Helaas is dat schering en inslag. Kan de UVRM nog steeds aanspraak maken op wereldwijde geldigheid? Of is de wereld anno 2024 zo ingrijpend veranderd ten opzichte van 1948 dat de UVRM aan vernieuwing toe is? Een dekolonisatieproces misschien, met minder nadruk op individuele rechten en meer focus op gemeenschappen? Of meer aandacht voor nieuwe mensenrechten, zoals op een gezonde leefomgeving, ontwikkeling en vrede, om de UVRM toekomstbestendig te maken? Dit opstel is een eerbetoon aan Titia Loenen bij gelegenheid van haar emeritaat. Zij heeft een grote bijdrage geleverd aan de inhoud en de organisatie van het mensenrechtenonderwijs aan de Leidse Faculteit der Rechtsgeleerdheid, een onderwerp dat mij dierbaar is.

2 EEN STUKJE GESCHIEDENIS

De Universele Verklaring is ontwikkeld in reactie op de barbaarsheden van de Tweede Wereldoorlog. Zij kwam niet uit de lucht vallen, maar bouwde voort op belangrijke nationale historische documenten van de mensheid zoals de Hammurabi code (Mesopotamië 1754 BC), Griekse en Romeinse overleveringen, het Magna Carta (Engeland 1215), het Plakkaat van Verlaetinghe (Nederland 1581), de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring (1776), de Verklaring van de rechten van de mens en de burger (Frankrijk 1789) en de Verklaring van de rechten van de zwoegende en uitgebuite massa (Rusland 1917). Belangrijke internationale ontwikkelingen zijn geweest de afschaffing van de slavernij

in 1863 en het Volkenbondspact van 1919 dat weliswaar ondanks Japanse voorstellen daartoe nog niet het beginsel van rassengelijkheid erkende maar wel voorzag in een bescherming van minderheidsgroepen en een mandaatstelsel voor koloniën onder internationale controle. Ook moet de oprichting van de Internationale Arbeidsorganisatie in 1923 worden genoemd die de formulering van het recht op arbeid en andere sociale rechten ter hand nam.

Deze internationale ontwikkelingen kregen een vervolg in het VN-Handvest van 1945 dat voor het eerst expliciet voorzag in gelijke rechten van volken waaronder rassengelijkheid, bevordering van respect voor de individuele rechten van de mens en vrijheden voor allen (zie preambule, art. 1 en art. 55 VN-Handvest). Daarbij werd voortgebouwd op de beroemde Vier-Vrijheden-speech van president Wilson van 1941: vrijheid van meningsuiting, geloof, vrees en gebrek. Vechten tegen de As-mogendheden ging hand in hand met strijden om de rechten van de mens te verheffen tot een internationale zorg. Zoals voorzien in het VN-Handvest, werd in 1946 een Mensenrechtencommissie ingesteld. Deze kwam onder voorzitterschap van mevrouw Roosevelt te staan. Zij leidde een marathon van bijeenkomsten die bijna drie jaren in beslag nam. Vele anderen droegen materiaal aan. Hersch Lauterpacht, een joodse vluchteling uit Lemberg (tegenwoordig Lviv) en later de Britse rechter in het Internationaal Gerechtshof, maakte reeds in 1945 een ontwerp Bill of Rights. Zo ook het VN-Secretariaat onder leiding van de Canadees John Humphrey in 1947 en de Fransman René Cassin in juni 1948. Hun ontwerpen gingen alle nog wel door de fijne molen van de commissie-Roosevelt. Zo veranderde het titelwoord 'Internationale' in 'Universele' en neutraliseerde de tekst 'all men, being members of one family, are free, possess equal dignity and rights, and shall regard each other as brothers' in 'all human beings... are born free equal in dignity in rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood' (art. 1 UVRM). Ook in alle volgende artikelen veranderde het 'All men' in 'Everyone'. Tegen middernacht van 10 december 1948 werd de UVRM aangenomen met 48 staten voor, geen tegen, met 8 onthoudingen (het Sovjetblok, Saudi-Arabië en Zuid-Afrika).

3 INHOUD UNIVERSELE VERKLARING

De korte preambule verwoordt het universele karakter van de verklaring door de daarin opgenomen rechten 'a common standard of achievement for all peoples and nations' te noemen. Na de hierboven al genoemde algemene bepaling van artikel 1 formuleren de volgende 20 artikelen de belangrijkste klassieke grondrechten, waaronder vrijheidsrechten, gelijkheidsrechten, burger- en politieke rechten. Daarop volgen zes sociale grondrechten, waaronder die over arbeid, sociale zekerheid, behoorlijke levensstandaard, onderwijs en culturele identiteit. Artikel 28 formuleert het recht van eenieder op een internationale orde waarin de rechten en vrijheden van de UVRM verwezenlijkt

kunnen worden, een vroege formulering van wat later de mensenrechtenbenadering van ontwikkeling en vrede genoemd werd. De Verklaring sluit af met twee algemene artikelen. Artikel 29 noemt de verplichtingen van eenieder jegens de gemeenschap en het respecteren van de rechten van anderen (de horizontale werking). Artikel 30 eist dat geen staat, groep of persoon de in de Verklaring opgenomen rechten teniet mag doen.

4 KRITIEK: OUDE EN NIEUWE

Kritiek is van alle tijden en de UVRM heeft al heel wat stormen doorstaan. De meest heftige is de storm die op gezette tijden opsteekt over de vraag of de UVRM wel werkelijk universeel is dan wel slechts uit één bepaalde cultuur voortkomt of het beste aansluit bij een bepaalde godsdienst. Zo onthielden de communistische landen zich van stemming in 1948, omdat zij niet konden leven met het 'all human beings are born free and equal'. Dit strijdt immers met hun *Verelendungstheorie* en verheffingsideaal. Ook autoritaire regimes in met name niet-westerse landen probeerden op gezette tijden het universele karakter te ondermijnen door hun slogans 'your human rights are not our human rights', waarbij met name de gerichtheid op individuele rechten en de verontachtzaming van groepsrechten en verantwoordelijkheden jegens de samenleving het moesten ontgelden.

De strijdbijl daarover is (voorlopig) doeltreffend begraven in de praktijk van de VN met de formule zoals aangenomen op de wereldmensenrechtenconferentie in Wenen ter gelegenheid van de 45ste verjaardag van de UVRM dat universaliteit geen uniformiteit impliceert en dat rekening gehouden moet worden met historische, culturele en geografische eigenaardigheden in de beleving van mensenrechten. Tegelijkertijd bevat deze Verklaring van Wenen (1993) ook een krachtige bevestiging van het beleid van de VN over het gehele bouwwerk van de mensenrechten: 'all human rights are indivisible, inter-related, interdependent and universal'. Dit plaatst de klassieke vrijheidsrechten, de sociale grondrechten en de collectieve rechten (bescherming minderheden, recht van volken op zelfbeschikking, rechten toekomstige generaties) nadrukkelijk op één lijn. Wie een bepaalde categorie ontkent of ondermijnt, knaagt aan de universaliteit van het gehele mensenrechtenraamwerk.

Natuurlijk is er in de loop van de tijd ook veel te doen geweest over het gebrek aan handhaving van de UVRM, al bestaat er een wereld aan toezichthoudende mechanismen en speciale procedures op zowel internationaal en nationaal niveau. Nieuwe kritiek is dat de UVRM te antropocentrisch is, te veel een obsessie met het lot van mensen onder verwaarlozing van de rechten van dieren en de natuur. Die kritiek uit zich in pleidooien voor een meer ecocentrische of op z'n minst holistische benadering van mensenrechten (ook wel een *cosmologie générale* genoemd).

5 HOE ZOU DE UVRM ANNO 2024 ER UIT MOETEN ZIEN?

De invloed van de UVRM is heel groot geweest, ondanks het feit dat deze formeel-juridisch niet bindend is maar louter een aanbeveling van de AVVN. Maar de UVRM heeft wel bewerkstelligd dat *alle* mensen nu drager van rechten en plichten zijn, terwijl tot 1948 de meesten louter een object waren. Dat is een revolutionaire verworvenheid. Ook heeft tijdens het 75-jarig bestaan van de UVRM duidelijk de idee postgevat dat hoe een overheid zijn bevolking behandelt zeker geen 'outsider business' is, maar iedereen aangaat. Mensenrechten zijn immers universeel. Natuurlijk zou je anno 2024 bij herformulering de rechten van groepen willen opnemen, zoals die van minderheden, inheemse volken en toekomstige generaties van mensen, en ook de rechten van vrouwen en kinderen willen accentueren. Voorts zou ook de catalogus van nieuwe mensenrechten aandacht verdienen, zoals het mensenrecht op een gezonde leefomgeving (klimaat en milieu), gezondheid, ontwikkeling, vrede, en humanitaire bijstand ten tijde van een gewapend conflict. De vraag is of dit werkelijk nodig is. Nee, dat is het niet, want met de evolutionaire-dynamische interpretatiemethode van de UVRM als levend rechtsinstrument kom je – mede op grond van de bestaande mensenrechtenverdragen – al heel ver. Dat blijkt ook in rechtspraak. Bovendien is het in het huidige tijdsgewricht volstrekt ondenkbaar dat de internationale gemeenschap van ongeveer 200 staten en nog vele andere rechtsdeelnemers (internationale organisaties, bedrijven, maatschappelijke organisaties) het over een herformulering van de UVRM eens zouden kunnen worden. Om al deze redenen is de conclusie dat de UVRM gekoesterd moet worden zoals deze in 1948 zo meesterlijk is opgesteld en niet veranderd moet worden. Wie de UVRM op de schop wil nemen, zal deze eerder in een diepe kuil storten en daarmee het spreekwoordelijke kind met het badwater wegspoelen.

ENIGE LITERATUUR

Lauterpacht 1947

H. Lauterpacht, 'The International Protection of Human Rights', in: *Recueil des Cours de L' Académie de Droit international*, Leiden: Brill/Nijhoff, vol. 70 (1947), p. 8 e.v.

Cassin 1951

R. Cassin, 'La Déclaration Universelle et la Mise en Oeuvre des Droits de L'Homme', *Recueil des Cours de L' Académie de Droit international*, Leiden: Brill/Nijhoff, vol. 79 (1951), p. 237-367.

Hannum 2023

H. Hannum, *Rescuing Human Rights*, Cambridge: Cambridge University Press 2023.

Humphrey 1984

J.P. Humphrey, *Human Rights and the United Nations: A Great Adventure*, Dobbs Ferry (NY): Transnational Publishing 1984.

Kirsch 2023

A. Kirsch, *The Revolt Against Humanity. Imagining a Future Without Us*, New York: Columbia Global Reports 2023.

Morsink 1999

J. Morsink, *The Universal Declaration of Human Rights: Origins, Drafting and Intent*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press 1999.

Schabas 2013

W. Schabas (ed.), *The Universal Declaration of Human Rights. The Travaux Préparatoires* (Vol. I-III), Cambridge: Cambridge University Press 2013.

Tomuschat 2008

C. Tomuschat, *Human Rights. Between Idealism and Realism*, Oxford: Oxford University Press 2008.

Walckenaer 2018

C.A. Walckenaer, *Cosmologie, Ou, Description Générale de la Terre*, Marrickville: Wentworth Press 2018.